

IQTISODIY XAVFSIZLIKNI RAQAMLASHTIRISH

Qo'chqarov Shoxrux Farrux o'g'li

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti, Xalqaro iqtisodiyot va menejment fakulteti talabasi

Turdiyev Xumoyun Xurshid o'g'li

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti, Xalqaro iqtisodiyot va menejment fakulteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7371435>

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot hamda iqtisodiy xavfsizlikni raqamlashtirish va uni boshqarish tizimini takomillashtirish haqida so'z boradi. Bundan tashqari dunyo mamlakatlaridagi raqamli iqtisodiyot holati, bu borada olib borilayotgan islohotlar bilan birgalikda davlatimizning bu boradagi qarashlarini ko'rib o'tamiz.

Kalit so'zlar: Taraqqiyot strategiyasi, iqtisodiy xavfsizlik, iqtisodiyotni raqamlashtirish, raqamli texnologiyalar.

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация. В данной статье говорится о цифровой экономике и цифровизации экономической безопасности и совершенствовании системы ее управления. Кроме того, мы рассмотрим состояние цифровой экономики в странах мира вместе с проводимыми в связи с этим реформами и взглядами нашей страны на этот счет.

Ключевые слова: стратегия развития, экономическая безопасность, цифровизация экономики, цифровые технологии.

DIGITALIZE ECONOMIC SECURITY

Abstract. This article talks about digital economy and digitalization of economic security and improvement of its management system. In addition, we will consider the state of the digital economy in the countries of the world, together with the reforms being carried out in this regard, and the views of our country in this regard.

Keywords: Development strategy, economic security, digitization of the economy, digital technologies.

Davlatlar barqarorligidagi muhim omillardan biri bu iqtisodiy rivojlanish va xavfsizlik bo'lib, bu sohani rivojlantirish maqsadida bir qancha chora tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyevning tasdiqlagan 2022-2026-yillarga mo'ljallangan "Taraqqiyot strategiyasi"ning III bobida milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash to'g'risida bir qancha maqsadlar keltirib o'tilgan.

Mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash, uning mustaqilligi va barqarorligining kafolatidir. Iqtisodiy xavfsizlik davlat xavfsizligining muhim shartlaridan biri bo'lib, u milliy resurslar ustidan davlat nazoratini o'rnatadi. Milliy manfaatlar himoyasi nuqtai nazaridan tashqi iqtisodiy faoliyatni tartibga solib, mamlakat iqtisodiyoti va ishlab chiqarish qudratini oshiradi. Ilk qarashda, "iqtisodiy xavfsizlik" tushunchasi iqtisodiy manfaatlarning xavfdan holi ekanligi, himoyalanganligini anglatadi.

Milliy iqtisodiy xavfsizlik deb ataladigan narsa mamlakatning iqtisodiy globallashuv davrida uning iqtisodiy mavjudligi va rivojlanishi uchun zarur bo'lgan resurslarni samarali ta'minlash holati va qobiliyatini, uning iqtisodiy tizimining mustaqil va barqaror ishlashini va umuman olganda g'arazli huquqbuzarlik va bartaraf etib bo'lmaydigan zarardan iqtisodiy

farovonlik, ushbu davlatning milliy iqtisodiy rivojlanishi va iqtisodiy qudrati tubdan xavf ostida emasligini bildiradi.

Bu atama rasman 1985-yilda BMTning Bosh Assambleyasining 40-sessiyasida “Xalqaro iqtisodiy xavfsizlik” rezolyusiyasida qabul qilingan. Unda har bir mamlakatning taraqqiyoti va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi maqsadida, xalqaro iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlanishiga ko'maklashish lozimligi belgilangan. BMT Bosh Assambleyasining 42-sessiyasida - Xalqaro iqtisodiy xavfsizlik konsepsiyasi qabul qilingan.

Iqtisodiy globallashuvning tezlashishi bilan milliy xavfsizlik yangi ma'noga ega bo'ldi. Odamlar harbiy xavfsizlikni o'zagi, jumladan, siyosiy va diplomatik xavfsizlikni an'anaviy xavfsizlik deb atadilar. Tahdidlar noan'anaviy xavfsizlik deb ataldi. Milliy iqtisodiy xavfsizlik noan'anaviy xavfsizlikka tegishli bo'lib, u butun mamlakat iqtisodiyoti turli omillardan, ayniqsa tashqi omillardan himoyalangan yoki hatto zarbaga duch kelgan taqdirda ham uning iqtisodiy manfaatlarini katta zararlardan saqlab qolishi mumkin bo'lgan holatni anglatadi.

Milliy iqtisodiy xavfsizlik ikki jihatni o'z ichiga oladi, biri ichki iqtisodiy xavfsizlikni, ya'ni mamlakat iqtisodiyotining normal barqaror, muvozanatli va barqaror rivojlanish holatida bo'lishini, ikkinchisi xalqaro iqtisodiy xavfsizlikni, ya'ni xorijiy resurslarni anglatadi. Ta'minotning uzilishi yoki narxlarning keskin o'zgarishi natijasida yuzaga keladigan to'satdan zarbalardan doimiy ravishda xoli bo'lgan bozorlar va butun dunyo bo'ylab tarqalgan bozorlar va investitsiyalar kabi tijorat manfaatlarini xavf ostida qolmaydi. Bunday holatga erishish uchun davlat nafaqat ichki bozorni himoya qilish, tartibga solish va nazorat qilish, balki globallashgan milliy manfaatlarini himoya qilish, xalqaro iqtisodiy muzokaralarda ishtirok etish, xalqaro iqtisodiy hamkorlikni amalga oshirishi kerak.

Rivojlangan davlatlar iqtisodiy xavfsizlikni saqlash uchun bor kuchini ayamaydi. Iqtisodiy globallashuvdan eng katta foyda oluvchilar rivojlangan davlatlar bo'lsa-da, iqtisodiy globallashuv sharoitida rivojlangan mamlakatlar tomonidan kutilmaydigan va nazorat qilib bo'lmaydigan ko'plab omillar mavjud bo'lib, ular sanoatni bo'shatish, ish o'rinlarini o'tkazish, xalqaro resurslar uchun keskin raqobat va xalqaro muvozanat kabilardir. Jiddiy nomutanosibliklar, xalqaro yordam yuklarining ortishi, xalqaro valyuta 258 2022-SENTABR/OKTABR kursining noto'g'ri taqsimlanishi va moliya bozoridagi notinchliklar rivojlangan mamlakatlarni engish uchun tobora kuchayib borayotganiga olib keldi. Rivojlangan davlatlar, xususan, AQSh, Yevropa va Yaponiya va boshqa iqtisodiy kuchlar kuchli iqtisodiy qudratga va kuchli raqobatbardoshlikka ega bo'lganligi sababli, rivojlanayotgan mamlakatlarning ko'p soni bilan solishtirganda, iqtisodiy jihatdan qudratli davlatlar o'zlarining iqtisodiy xavfsizligini yaxshiroq saqlash uchun irodasi va qobiliyatiga ega. Iqtisodiy xavfsizlik nuqtai nazaridan rivojlangan davlatlar va rivojlanayotgan mamlakatlar o'z mazmuni va kengayishi jihatidan bir-biridan keskin farq qiladi. Ulardan biri shundaki, rivojlangan mamlakatlar xalqaro resurslar, xalqaro investitsiyalar va xalqaro bozorlar kabi ko'plab asosiy chet el manfaatlariga ega. Shu bois, xorijdagi manfaatlarini qanday himoya qilish rivojlangan davlatlar uchun milliy iqtisodiy xavfsizlikni saqlash uchun muhim strategik vazifa hisoblanadi.

Iqtisodiy qudratni mustahkamlash milliy iqtisodiy xavfsizlikni saqlashning mustahkam poydevoridir. Rivojlanayotgan mamlakatlar rivojlangan mamlakatlarga qaraganda ko'proq xavfsizlik dilemmalariga duch kelishining sababi milliy xavfsizlikni saqlash uchun zarur va etarli moddiy boyliklarning etishmasligidir. Iqtisodiy globallashuv sharoitida iqtisodiy xavfsizlikni

ta'minlash kuchli milliy mudofaadan ajralmasdir. Biroq, faqat kuchli iqtisodiy kuch bilan biz kuchli milliy mudofaa qudratiga ega bo'lishimiz mumkin.

Tarixga nazar tashlaydigan bo'lsak, G'arb davlatlari xorijdagi iqtisodiy manfaatlarni himoya qilish uchun uch xil vositadan foydalanganlar. Ulardan biri armiya, ya'ni kuchli harbiy kuchga ega bo'lish, ayniqsa dengiz floti, ikkinchisi – texnologiya bo'lib, texnologiya va menejment sohasidagi transmilliy kompaniyalarning o'ziga xos afzalliklari sanoatga kirishdagi to'siqlarni kuchaytirishi va xorijdagi sarmoya uchun tabiiy xavfsizlik kafolatini ta'minlashi mumkin. Uchinchisi-moliya.Xalqaro moliya markazlari sifatida London va Nyu-York qimmatli qog'ozlar bozori va bank industriyasi dunyodagi eng gullab-yashnagan shaharlardir. Dunyoning ko'pgina davlatlari moliyalashtirish va sarmoyalashda ushbu ikki yirik moliya bozoriga tayanadi. Aynan shu monopoliya ustunligidan foydalanib, Buyuk Britaniya va Qo'shma Shtatlar "manfaatdor tomonlar"ni Buyuk Britaniya va Qo'shma Shtatlarning chet eldagi manfaatlariga ko'proq e'tibor berishlari uchun jazolaydi yoki mukofotlaydi.

Iqtisodiyotni raqamlashtirish mamalakatimizda jadal suratda rivojlanibgina qo'ymay, iqtisodimizdagi bir qancha kamchiliklarni bartaraf etish hamda iqtisodiy jarayonlarni yengillashtirishga ham o'z ta'sirini ko'rsatdi. Shaxsan prezidentimiz tomonidan imzolangan "Taraqqiyot" strategiyasining 25-maqsadida ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va uni asosiy "drayver" sohaga aylantirish to'g'risida fikrlar ko'rsatib o'tilgan.

Raqamlashtirish– jamiyatdagi voqea va hodisalar bo'yicha ishonchli va tizimlashtirilgan axborotlarni o'zida saqlovchi raqamli texnologiyalarni integratsiyalashtirish jarayoni bo'lib, fiskal siyosatda iqtisodiy voqeliklar bo'yicha o'z vaqtida axborotga ega bo'lish va qaror qabul qilishda katta ahamiyat kasb etadi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish dunyo bo'ylab tez va keng tarqalmoqda. 2015 yilgi ma'lumotlarga ko'ra, so'nggi 10 yillikda dunyo bo'yicha internet foydalanuvchilari 3 barobarga ko'payib 3.2 mlrd.ni tashkil etgan. Aksariyat rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlardagi fuqarolar mobil texnologiyalardan, ular orqali o'quv yurti, elektr-energiya, ichimlik suvi kabi tizimlarning elektron xizmatlaridan foydalanish imkoniyatiga egadirlar. Bu shuni anglatadiki, hozirgi kunda fuqarolar, xo'jalik yurituvchi sub'ektlar va davlatlar o'rtasida o'zaro elektron bog'lanish imkoniyatiga ega tarmoq mavjud va bu ma'lumotlarni umumiyashtirish va o'zaro foydalanish imkoniyatini yaratadi. So'nggi 20 yillikda elektron ma'lumotlarni to'plash, saqlash, qayta ishlash, kuzatish va tarqatish bo'yicha sezilarli rivojlanish kuzatildi. Hukumatlar yildan-yilga elektronlashib bormoqda. Deyarli, barcha davlat idoralari o'zlarining rasmiy veb-sayt va avtomatlashtirilgan tizimlariga egadirlar.

Rivojlangan davlatlar allaqachon raqamlashtirish jarayonida bir qator muvoffaqqiyatlarga erishganlar. Shu bilan bir qatorda, ayrim rivojlanayotgan davlatlar tajribasida ham ushbu yo'nalishda ijobiy yutuqlarni kuzatish mumkin. Bunga misol sifatida, Yevropada Estoniya, Lotin Amerikasida Chili, Osiyoda Singapur va Afrika mintaqasida Janubiy Afrikani misol keltirish mumkin. Kundan-kunga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlanishi, biznes yuritish modellarini yangilanishiga ham olib kelmoqda. Maxsulotlarni sotish yoki xizmatlar ko'rsatish jarayonlari kompyuter tizimlaridan foydalangan holda elektron amalga oshirilmoqda (elektron tijorat).

Iqtisodiyotni raqamlashtirish xalqaro mehnat taqsimotiga tobora qo'shilib, global iqtisodiyotni rivojlantirishning asosiy omiliga aylanib bormoqda. Iqtisodiyotni raqamlashtirish orqali ijodiy yondashib yangi iqtisodiyotni barpo etish imkoniyati tug'iladi. Iqtisodiyotni

raqamlashtirish kelajakda real raqobatbardoshlikni uzoq muddatga saqlab qolish imkoniyatlarini ham yaratadi.

Bu sohaning rivojlanish darajasini Informatsionkommunikatsiya texnologiyalarini rivojlanish indeksi, Iqtisodiyot va jamiyatni yevropacha raqamlashtirish indeksi, Raqobatbardoshlikni xalqaro raqamlashtirish indeksi, evolyusiya indeksi, Iqtisodiyotni raqamlashtirish indeksi, Aloqa tayyorlik indeksi, Elektron hukumatni rivojlantirish indeksi, Elektron qatnashish indeksi, Global qo‘shilish indeksi kabi bir nechta xalqaro indekslar yordamida aniqlash mumkin.

Garchi ushbu sohada mamlakatlar bir qancha yutuqlarga erishgan bo‘lsalar ham ammo kamchilik va xatolar yo‘q emas. Shaxsan o‘zimizning mamlakatimizda bu sohani takomillashtirish va uni rivojlantirish borasida bir qancha chora tadbirlar amalga oshirilyapti. Misol qilib aytadigan bo‘lsak 2020-yilda davlatimiz rahbarlarining takliflari bilan “Ilm-marifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili” deb atalgani ham yuqorida ilgari surgan g‘oyalarimizning isbotidir.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki mamlakatlarda iqtisodiy xavfsizlikni ta‘minlash hamda uni raqamlashtirish orqali vujudga kelishi mumkin bo‘lgan bir qancha jinoiy holatlar xususan kiber jinoyatlar va xakkerlar hujumini ham oldini olish mumkin. Qisqacha qilib aytganda iqtisodiyotni raqamlashtirish eng yuqori samaradorlikka ko‘tarilish va xarajatlarni minimallashtirib, maksimal foydaga erishishdir.

REFERENCES

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/tashqi-iqtisodiy-faoliyatda-iqtisodiy-xavfsizlikni-ta-minlashning-ayrim-jihatleri>
2. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Iqtisodiy_xavfsizlik
3. <https://www.econferencezone.org/index.php/ecz/article/download/1428/1304>
4. <https://fayllar.org/3-mavzu-iqtisodiyotni-raqamlashtirish-korsatkichlari.html>
5. https://www.researchgate.net/publication/354177179_IQTISODIYOTNI_RAQAMLASHTIRISH_SHAROITIDA_IQTISODIYOTDAGI_TARKIBIY_O%27ZGARISHLAR_MUAMMOLAR_YECHIMLAR_VA_ISTIQBOLLAR
6. Muhammadjon Butaboev, Akmaljon O‘rinov, Farhod Mulaydinov, Isroiljon Tojimamatov “Raqamli iqtisodiyot” darslik, 7-40 betlar.